

The Gleaner

Vol 20 (1995)

Η τύχη ενός χειρογράφου της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης (olim μονής Ολυμπιώτισσας)

Δημήτρης Γ. Αποστολόπουλος

doi: [10.12681/er.246](https://doi.org/10.12681/er.246)

To cite this article:

Αποστολόπουλος Δ. Γ. (1995). Η τύχη ενός χειρογράφου της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης (olim μονής Ολυμπιώτισσας). *The Gleaner*, 20, 243–245. <https://doi.org/10.12681/er.246>

Η ΤΥΧΗ ΕΝΟΣ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
(olim ΜΟΝΗΣ ΟΛΥΜΠΙΩΤΙΣΣΑΣ)

ΣΧΟΛΙΑΖΟΝΤΑΣ, ΤΟ 1891, ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ἐπιστολῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἀπὸ τὸν Θεαγένη Λιβαδά,¹ ὁ Μηνᾶς Χαμουδόπουλος ἐπισημαίνει ἓνα χειρόγραφο τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης ποῦ παραδίδει, μεταξὺ ἄλλων ἔργων, καὶ ἐπιστολικά κείμενα τοῦ ἐξ ἀπορρήτων. Ἦταν φαίνεται πρόσφατο ἀπόκτημα γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Χαμουδόπουλος ἀναφέρει καὶ τὸ ὄνομα ἐκείνου ποῦ τὸ μετέφερε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὸ μοναστήρι ἀπὸ τὸ ὁποῖο προῆλθε: «Προνοία τῆς Α. Θ. Παναγιώτῃτος ἀπεκομίσθη διὰ τοῦ ἱερολ. τριτεύοντος κ. Θεοδοσίου ἐκ τῆς ἐν Ἐλασσόνι σεβασμίας Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπιλεγομένης Ὁλυμπιῶτισσας καὶ παρεδόθη εἰς τὸν τῆς Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης ἐπόπτην χειρόγραφον ἐπὶ κοινοῦ χάριτος γεγραμμένον».²

Πρόσφατα, ἡ Ἰωάννα Κόλια, καταγράφοντας τὰ σὲ ἄλλοδαπὲς βιβλιοθήκες «θεσσαλικά χειρόγραφα», θυμίζει ὅτι «στὴν Πατριαρχικὴ βιβλιοθήκη στὴν Κωνσταντινούπολη εἶχε μεταφερθῆ τὸν περασμένο αἰῶνα ἀπὸ τὴν μονὴ τῆς Ὁλυμπιῶτισσας, σύμμεικτος κώδικας» καὶ συμπληρώνει: «ἀδὲν γνωρίζουμε τὴν τύχη του».³ Ὡστόσο θεωρῶ ὅτι ἐντόπισα, γιὰ ὅσους λόγους ἀναφέρω πιὸ κάτω, στὸ Βουκουρέστι, στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, τὸ πρῶτο μέρος αὐτοῦ τοῦ χειρογράφου.

Τὴν ταυτότητα τοῦ χειρογράφου τὴν δίνουν ὄχι μόνον τὰ ἔργα ποῦ περιέχει ἀλλὰ καὶ κάποια κτητορικά σημειώματα ποῦ, σύμφωνα μὲ τὴν περιγραφή τοῦ Χαμουδόπουλου, ὑπῆρχαν στὸ χειρόγραφο.

Τὸ ἔργο ποῦ παραδίδεται στὸ πρῶτο τμῆμα τοῦ χειρογράφου εἶχε τὴν ἐπιγραφή «Ἐπιστολαὶ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ μεγάλου λογοθέτου τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας καὶ γενικοῦ ἐρμηνέως τῆς κραταιᾶς βασιλείας».⁴ Στὴν ἴδια αὐτὴ ἐνότητα ἦταν σημειωμένα καὶ τρία κτητορικά σημειώματα, σύμφωνα πάντα μὲ τὴν μαρτυρία τοῦ Χαμουδόπουλου. «Ἐν τῇ α' σελίδι τοῦ κώδικος», ὑπάρχουν δύο κτητορικά: ἐκ τῶν τοῦ Ἀλεξάν-

1. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων, Ἐπιστολαὶ ὁ', ἐκδίδονται ἐπιστasia Θ. Λιβαδά, Τεργέστη 1879.

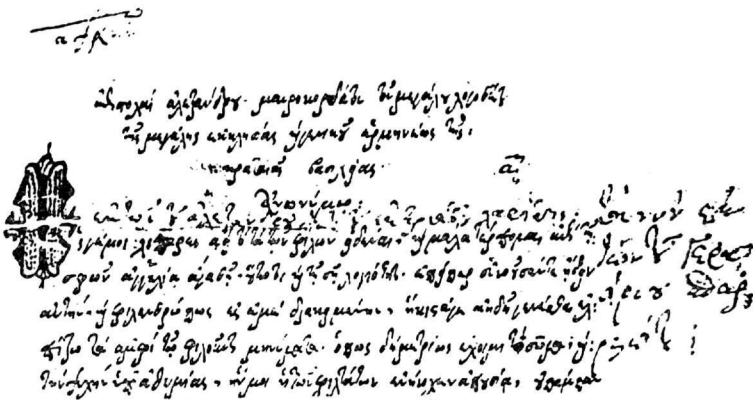
2. Μ. Δ. Χαμουδόπουλος, «Μνημείων γραπτῶν περιουσιολογία», Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 1 (1881), 1.

3. Ἰωάννα Κόλια, «Θεσσαλικά χειρόγραφα σὲ ξένες βιβλιοθήκες», Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά 1 (1984), 78.

4. Πρόκειται γιὰ τὸ Ἐπιστολάριο τοῦ Μαυροκορδάτου γιὰ τὸ ὁποῖο βλ. πιὸ κάτω ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἄλλα ἔργα ποῦ παραδίδονται στὸ ἴδιο χειρόγραφο βλ. τὴν κεφαλαϊώδη περιγραφή ποῦ δίνει ὁ Χαμουδόπουλος, ὁ.π., 1-3.

δρου διδ. τοῦ ἐκ Τυρνάβου Λαοίσης καὶ «δι' ἐτέρας γραφίδος» τὰ νῦν ἐκ τῶν τοῦ Γερασίμου Σπαργιώτου. Ἐνῶ στὸ μέσον τῆς τελευταίας γραμμένης σελίδας τῆς πρώτης αὐτῆς ἐνότητας ὁ Χαμουδόπουλος διάβασε τὸ ἀκόλουθο κτητορικὸ πού ἦταν γραμμένο («κεφαλαίους γράμματα»): ΠΡΟΣΤΙΘΗΣΙΝ ΑΛΛΟΣ ΚΑΙ ΤΟΛΕ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΠΑ.

Ὅπως εἶναι γνωστό, στὸ Τμήμα Χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ὑπάρχουν, ἐκτός ἀπὸ τὰ 1.066 χειρόγραφα πού ἔχουν καταλογογραφηθεῖ ἀπὸ τοὺς C. Litzica καὶ Νέστορα Καμαριανό, πολλὰ ἄλλα χειρόγραφα πού εἴτε εἶναι ἀκατάγραφα εἴτε δὲν ἔχει ἀκόμη δημοσιευθεῖ περιγραφή τους.⁵ Στὴ συλλογὴ αὐτὴ ἐντόπισα τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1982 τὸ χειρόγραφο μὲ τὸν ταξινομικὸ ἀριθμὸ 1157, τὸ ὁποῖο θεωρῶ ὅτι εἶναι τὸ πρῶτο τμήμα τοῦ σύμμεικτου κώδικα πού στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν μονὴ Ὁλυμπιώτισσας στὴν Πατριαρχικὴ Βιβλιοθήκη.

Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας 1157, φ. 1^ρ (τμήμα)

Τὸ χειρόγραφο ἔχει σήμερα I + 89 + I φύλλα. Περιέχει ἓνα καὶ μόνον ἔργο, τὸ Ἐπιστολάριο τοῦ Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου. Στὸ φ. 1 recto κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή τοῦ ἔργου ὑπάρχει τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ κτητορικὰ σημειώματα πού εἶχε δημοσιεύσει τὸ 1881 ὁ Χαμουδόπουλος: ἐκ τῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου διδ. τοῦ ἐκ Τυρνάβου Λαοίσης⁶ καὶ στὸ δεξιὸ περιθώριο τοῦ ἴδιου φύλλου τὸ δεῦτερο κτητορικὸ: τὰ νῦν ἐκ τῶν τοῦ Γερα-

5. Βλ. ὅσα ἀναφέρει ὁ M. Richard, *Répertoire des Bibliothèques et des Catalogues de manuscrits grecs*, 1958, 60.

6. Στὸ ἐπάνω περιθώριο τοῦ πρώτου φύλλου εἶναι σημειωμένη καὶ ἡ ἡμερομηνία αργῶ [1720]: κατὰ συνέπεια ὁ Ἀλέξανδρος Τυρναβίτης, πού γεννήθηκε τὸ 1711, δὲν θὰ πρέπει νὰ εἶναι ὁ πρῶτος κτήτορας τοῦ χειρογράφου.

σίμου Σπαρμιώτου.⁷ Κάποια διαφοροποίηση υπάρχει στο κτητορικό που ήταν γραμμένο με κεφαλαῖα γράμματα στο τέλος τῆς ἐνότητας αὐτῆς, μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἐπιστολαρίου. Ὁ Χαμουδόπουλος εἶχε διαβάσει «Προστίθησιν ἄλλος καὶ τότε Ἀλεξάνδρου Παππᾶ», ἐνῶ στο ρουμανικὸ χειρόγραφο διαβάζουμε:

ΠΡΟΣ ΤΟΙΣ ἈΛΛΟΙΣ ΚΑΙ ΤΟΛΕ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΠΑ

ΠΡΟΣ ΤΟΙΣ ἈΛΛΟΙΣ ΚΑΙ ΤΟΛΕ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΠΑ

Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας 1157, φ. 89^r (τμήμα)

Εἶναι νομίζω φανερό, καὶ ἀπὸ τὸ πανομοιότυπο ποὺ δημοσιεύω ἐδῶ, πὼς οἱ τρεῖς πρώτες λέξεις τοῦ κτητορικοῦ σημειώματος δὲν εἶχαν διαβαστεῖ ὀρθά. Ὁ Χαμουδόπουλος δὲν πρόσεξε ὅτι τὸ ι σὲ δύο περιπτώσεις ἐγγράφεται: στὸ ο, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαβάσει «ἄλλος» ἀντὶ ἄλλοις καὶ νὰ θεωρήσει τὴν περισπωμένη στὸ τοῖς ὡς σημεῖο βραχυγραφίας.

Ἄν ὅσα ἀναφέραμε πείθουν ὅτι τὸ ρουμανικὸ χειρόγραφο εἶναι τὸ πρῶτο μέρος τοῦ χειρογράφου γιὰ τὸ ὅποιο μιλά ὁ Χαμουδόπουλος τὸ 1881, τότε μπορέσαμε ὄχι μόνον νὰ ἐντοπίσουμε τὴν τύχη ἐνὸς μέρους τοῦ σύμμεικτου αὐτοῦ κώδικα ἀλλὰ καὶ νὰ δώσουμε στὴν ἔρευνα τῆς χειρόγραφης παράδοσης τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστολογραφίας τοῦ Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων ἓνα πολύτιμο χειρόγραφο μάρτυρα τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ Ἐπιστολαρίου του.⁸

Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

7. Ὁ Χαμουδόπουλος εἶχε διαβάσει Σπαρμιώτου· νομίζω ὡστόσο ὅτι ἡ ἀνάγνωση Σπαρμιώτου καὶ παλαιογραφικὰ εἶναι ἀσφαλέστερη καὶ πραγματολογικὰ, ἀφοῦ παρὰπέμπει στὸ θεσσαλικὸ μοναστήρι τοῦ Σπαρμιῶ ἀπὸ τὸ ὅποιο πιθανότατα ὁ κτήτορας τοῦ χειρογράφου πήρε τὴν προσωνομία.

8. Βλ. πρῶχειρα γιὰ τὸ θέμα τῆς φιλολογικῆς ταυτότητος τοῦ ἔργου, Δ. Γ. Ἀποστολόπουλος, «Νέα εὐρήματα γιὰ τὴν ἐπιστολογραφία τοῦ Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων», *Μολυβδοκοινοδιολοπελεκητής* 1 (1989), 27-28. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ χειρογράφου βλ. ὅσα ἀναφέρει ὁ Μ. Δ. Χαμουδόπουλος, *ὁ.π.*, 3.